

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj 6. do 8. novembra 2012. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – nekropola sa stećcima na lokalitetu Crnač u Donjem Kotorcu, općina Istočna Ilidža, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini nekropola sa 54 stećka.

Nacionalni spomenik nalazi se na prostoru označenom kao k. č. 1839 (novi premjer), što odgovara k. č. 154/1 i 155 (stari premjer), posjedovni list broj 661/2, z.k. uložak broj 8051, k.o. Gornji Butmir i k.č. 1253 i 1257/1 (novi premjer), k.o. Vojkovići, što odgovara k.č. 154/2 (stari premjer), z.k. uložak broj 3709, k.o. Gornji Butmir, općina Istočna Ilidža, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljene u skladu sa Aneksom 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02, 70/06 i 64/08).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U svrhu trajne zaštite nacionalnog spomenika na prostoru definiranom u tački I stavak 3. ove odluke primjenjuju se sljedeće mjere zaštite:

- dozvoljeni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi na tekućem održavanju, uključujući i one radove koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje Republike Srpske (u daljem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske (u daljem tekstu: nadležna služba zaštite);
- dozvoljeno je obavljanje radova na infrastrukturi, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;
- radovi na uređenju lokaliteta i radovi na saniranju oštećenja dopušteni su isključivo uz prethodno izrađen plan sanacije, restauracije i konzervacije, odobrenje nadležnog ministarstva i nadzor nadležne službe zaštite;
- nije dopušteno pomjeranje nadgrobnika sa grobova na bilo koju drugu lokaciju;
- nije dopušteno čišćenje stećaka od lišaja i mahovine;
- izuzetno od prethodne alineje, dopušteno je čišćenje stećaka u slučaju da je ono neophodno za istraživanje epigrafskih ili dekorativnih elemenata stećka, uz prethodno izrađen elaborat i odobrenje nadležnog ministarstva. Elaborat treba biti zasnovan na biološkim, hemijskim, fizičkim i drugim analizama za koje konzervator utvrdi da su neophodne, te sadržavati odgovarajuće konzervatorske mjere i procjenu utjecaja načina čišćenja na kamen;
- područje predstavlja arheološki lokalitet, pa je prilikom obavljanja arheoloških istražnih radova obavezno osigurati prisustvo arheologa;
- prostor spomenika bit će otvoren i dostupan javnosti, a može se koristiti u edukativne i kulturne svrhe;
- zabranjeno je odlaganje svih vrsta otpada.

Vlada Republike Srpske dužna je posebno osigurati provođenje sljedećih mjera zaštite:

- izradu geodetskog snimka postojećeg stanja nacionalnog spomenika;
- izradu projekta sanacije, restauracije i konzervacije nacionalnog spomenika, sa izradom preliminarnog snimka postojećeg stanja, kojim će se utvrditi vrsta i stepen ugroženosti lokaliteta, te oštećenja na spomenicima;
- izradu programa redovnog održavanja spomenika.

IV

Svi pokretni nalazi, koji u toku arheološkog istraživanja budu nađeni, bit će pohranjeni u najbližem muzeju koji ispunjava kadrovske, materijalne i tehničke uvjete ili u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, obrađeni i prezentirani na odgovarajući način.

Sav pokretni i nepokretni arheološki materijal koji bude nađen u toku arheoloških istraživanja neophodno je stručno obraditi.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja dužan je nakon izvršenih arheoloških radova podnijeti izvještaj Komisiji i instituciji koja je obavila istraživanja.

Arheolog – voditelj arheoloških istraživanja mora imati na raspolaganju sav pronađeni pokretni i nepokretni arheološki materijal dok traje istraživanje i dok ne završi izvještaj, a najduže za period od tri godine.

Paralelno s izvođenjem arheoloških istraživanja, neophodna je sukcesivna

konzervacija nepokretnih nalaza na lokalitetu i konzervacija pokretnog arheološkog materijala i njegovo pohranjivanje u odgovarajuće prostore (depoje).

Nakon dostavljanja izvještaja o provedenom istraživanju, Komisija će utvrditi pokretne nalaze na koje će biti primjenjivane mjere zaštite koje Komisija utvrđuje.

Iznošenje pokretnih nalaza iz stava 1. ove tačke iz Bosne i Hercegovine nije dozvoljeno.

Izuzetno od odredbe stava 7. ove tačke, ukoliko voditelj istraživanja utvrdi da je neophodna obrada nekog nalaza izvan zemlje, dokaze o tome prezentirat će Komisiji, koja može dopustiti privremeno iznošenje nalaza iz zemlje pod detaljno utvrđenim uvjetima njegovog iznošenja, postupanja s njim u toku boravka izvan zemlje i njegovog povratka u Bosnu i Hercegovinu.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tačkama II – VI ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.kons.gov.ba>).

IX

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objave u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajuća Komisije

Ljiljana Ševo

Broj: 05.2-2.3-73/12-33
6. novembra 2012. godine
Sarajevo

Obrazloženje

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Senad Kuč, profesor historije i uposlenik J.U. Muzej Sarajeva, depadans Despića kuća, dostavio je dana 30.12.2009. godine prijedlog/peticiju za proglašenje **Nekropole sa stećcima na lokalitetu Crnač u Vojkovićima, Istočna Ilidža**, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na temelju člana V, stav 4 Aneksa 8 i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Historijske činjenice o teritoriji kojom je vladala porodica Pavlovića, nekropolu Crnač vežu za domen njihove vlasti nad župom Vrhbosnom i Tilavom. U literaturi se navodi da su na lokalitetu evidentirani ostaci rimskog građevinskog materijala, koji pripadaju nekoj rimskoj građevini. Osim ostataka rimske građevine na lokalitetu se nalazi nekropola sa stećcima – 51 primjerak u obliku sanduka i 3 primjerka u obliku sljemenjaka. Grobovi sa stećcima su raspoređeni u tri skupine sa orijentacijom u pravcu jugozapad–sjeveroistok, zapad–istok i sjeverozapad–jugoistok. Na stećcima se ne nalaze ukrasi, ali se na krovnoj plohi sljemenjaka br. 6. nalazi urezan natpis koji u transkripciji glasi:

† A se leži Vogčiny (Bogčiny) knyza (kneza) Stipka U[garč]ića siny na syvojoj zemlji na plemenitoj. Družino, žalite me! Mladь si (sy) sega svita otidoň, a jedьň (jedanь) biň u majke. A se pisa Ugarakь.

Nekropola se datira u period od sredine XIV do druge polovice XV stoljeća.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis, arhitektonski snimak i fotografije
- uvid u sadašnje stanje dobra;
- kopiju katastarskog plana;
- zemljišnoknjižni izvadak;

- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištene dokumentacije u okviru ove odluke.

Prema odredbi člana V stav 2. Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnosiocu peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove. Dana 26.08.2010. godine Komisija je primila Peticiju.

U skladu s tim, Komisija je dopisom broj: 05.2-35.2-5/12-161, od 04.09.2012. godine, zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem *Nekropole sa stećcima na lokalitetu Crnač u Vojkovićima, općina Istočna Ilidža* od: Općine Istočna Ilidža (načelnika), Organ uprave nadležan za poslove urbanizma i katastra, Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske, Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, Zemaljski muzej u Sarajevu, Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo i J. U. Muzej Sarajeva.

Komisija je dopisom broj: 05.2-35.2-19/12-31, od 04.09.2012. godine, dostavila Općini Istočna Ilidža, Organ uprave nadležan za poslove urbanizma i katastra, *Javni poziv vlasniku/cima zemljišta na kojem se nalazi nekropola sa stećcima na lokalitetu Crnač*, s ciljem iznošenja pismenog stava, napomena i sugestija u vezi sa proglašenjem spomenutog dobra nacionalnim spomenikom.

Komisija je dopisom broj: 05.2-36.1-11/12-102 od 18.09.2012. godine, zatražila dostavljanje katastarskih i gruntovnih podataka za *Nekropolu sa stećcima na lokalitetu Crnač u Vojkovićima, općina Istočna Ilidža* od Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Istočna Ilidža.

Komisija je dopisom broj: 05.2-36.1-11/12-111 od 09.10.2012. godine Republičkoj upravi za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, Područna jedinica Istočna Ilidža, dostavila obavijest o izvršenoj uplati naknade u iznosu od 35,00 KM za izdavanje kopije katastarskog plana i posjedovnog lista za parcelu broj 1839 k.o. Butmir.

Komisija je dopisom broj: 05.2-36.1-11/12-116 od 15.10.2012. godine od Zemljišnoknjižnog ureda Općinskog suda u Sarajevu, zatražila dostavljanje zemljišnoknjižnog uloška za katastarsku česticu broj 1839 (novi premjer) što odgovara k.č. 154/1 i 155 (stari premjer) k.o. Gornji Butmir, općina Istočna Ilidža.

Nakon toga, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta broj: 07-40-4-5148-1/12, od 10.09.2012. godine, kojim su Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika dostavljeni podaci o evidenciji i statusu prethodne zaštite *Nekropole sa stećcima na lokalitetu Crnač u Donjem Kotorcu, Ilidža, Sarajevo*.
- Dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Istočna Ilidža broj: 21.63/952.1-3-166/12 od 03.10.2012. godine kojim je Komisiji dostavljen Zaključak da na ime troškova postupka i naknade za vršenje usluga premjera i korištenja

podataka katastra nepokretnosti, katastra zemljišta i z.k. usluga u predmetu izdavanja kopije plana i posjedovnog lista izvrši uplatu ukupnog novčanog iznosa od 35,00 KM.

- Dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Istočna Ilidža broj: 21.63-952.1-1-208/2012 od 03.10.2012. godine kojim su Komisiji dostavljeni katastarski podaci; kopija katastarskog plana broj: L. D Sarajevo–53, za k.č. 1839 (novi premjer), 154/1, 155 (stari premjer) i Izvod iz posjedovnog lista br. 661/2 k.o. Butmir, općina Istočna Ilidža.
- Dopis Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, broj; 1078/-1/12 od 18.10.2012. godine, kojim su Komisiji dostavljeni podaci o pravnoj zaštiti, historijatu i značaju objekta, valorizaciji i stilskim karakteristikama objekta te fotodokumentacija.
- Dopis Općinskog suda u Sarajevu, zemljišnoknjižni ured/kancelarija, broj: 065-0-Rz-11-4499 od 05.11.2012. godine kojim je Komisiji dostavljen z.k. izvadak broj 8051, za parcelu broj 154/1 i 155, K. O. SP Gornji Butmir.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Naselja Gornji i Donji Kotorac su smještene sa lijeve i desne strane ceste M 18, E 762 Sarajevo – Trnovo. Od sjedišta općinske zgrade Istočna Ilidža udaljena su oko 800 m zračne linije u pravcu jugoistoka. Na 1260 m udaljenosti od raskrsnice Bjelopoljske ceste i ceste M 18, E 762 Sarajevo – Trnovo, na desnu stranu odvaja se lokalni put za Aerodromsku ulicu. Desni krak spomenute ulice vodi ka centru naselja Donji Kotorac, a lijevi ka koritu rijeke Željeznice. Na udaljenosti do 100 m od spomenute raskrsnice nalazi se nekropola sa stećcima u literaturi nazvana Crnač.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k. č. broj 1839 (novi premjer), što odgovara k. č. broj 154/1, 155 (stari premjer), posjedovni list broj 661/2, upisan u z.k. uložak broj 8051, k.o. Gornji Butmir, i k.č. broj 1253, 1257/1 (novi premjer), k.o. Vojkovići, što odgovara k.č. 154/2 (stari premjer), upisan u z.k. uložak 3709 k.o. Gornji Butmir, općina Istočna Ilidža, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Na postojanje naseljenosti područja sarajevske regije iz perioda prahistorije upućuju ostaci nekoliko istraženih lokaliteta, kao što su: Butmir, Soukbunar, Zlatište, Debelo Brdo i drugi, od kojih najvredniju pažnju zavrjeđuje «neolitska butmirska kultura».¹

Od kasnog brozanog doba (od sredine XI do sredine VIII v. p.n.e.), pa sve do rimskog osvajanja (9 godine n.e.) u gornjem području Bosne i Vrbasa evidentirana je jedinstvena kulturna grupa («srednjobosanska kulturna grupa»), koja na istoku doseže do planine Romanije, a na zapadu do Jajca. Iz pisanih izvora rimskog doba utvrđeno je da su na tom prostoru bile plemenske teritorije Desidijata, politički aktivnog plemena

¹ Skarić, Vladislav. *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*. Sarajevo: Izabrana djela, knj. I, 1985. str. 37-42.

početkom nove ere, sa glavnim uporištem na području današnje Breze. Na području Breze pronađen je nadgrobni spomenik plemenskog starješine («princeps Daesitiatum»), gdje je vjerovatno bila i završna tačka ceste "a Salona ad He..., castellum Daesitiatum", koja je izgrađena 20/21. godine nove ere.²

U rimsko doba karakterističan je razvoj gradskih naselja koja su izrasla na bazi konjuktivnih grana ekonomike: rudarstva i ljekovitih izvora. Tako se na području Sarajeva formirala kolonija Aquae S (ulphureae).³

U ranom srednjem vijeku na području Sarajevskog polja i Visočkog polja formirana je župa Vrhbosna, koja je obuhvatala prostor gornjeg toka rijeke Bosne i slivove njenih pritoka Miljacke, Željeznice i Zujevine.⁴

U vrijeme formiranja, vlast nad ovom župom pripadala je bosanskom banu, odnosno kralju. Međutim, proces transformacije župe Vrhbosna u manje župske oblasti započeo je u vrijeme formiranja velikih feudalnih oblasti unutar bosanskog kraljevstva. Najveći dio župe Vrhbosna pripao je porodici Pavlović, dok je u posjedu bosanskog kralja ostala oblast oko rijeke Zujevine (područje današnjih Hadžića). Krajem XIV stoljeća proces rastakanja župe Vrhbosna se intenzivira, što dovodi do definitivne podjele na nekoliko manjih župskih oblasti. Centralni dio ranije oblasti zadržao je stari naziv, dok su novoformirane župe dobile nazive po utvrđenjima i trgovima koji su postali centri oblasti. Tako su na prostoru nekadašnje župe Vrhbosna formirane: župa Vrhbosna, Gradčac-Smučka, Mokro-Glasinac i Pale. Gradčac je ostao i dalje u Kraljevoj oblasti, a ostale tri župe u oblasti Pavlovića. Ovako uspostavljena organizacija prostora zadržala se bez promjena tokom prve polovice XV stoljeća. Jedina promjena uslijedila je 1435/36. godine kada su Kosače uz pomoć Osmanlija, privremeno zagospodarile većim dijelom župe Vrhbosna uključujući i njeno središte sa gradom Hodidjedom. Prodor Kosača u izvorno područje rijeke Bosne odvijao se preko područja današnjeg Trnova u slivu rijeke Željeznice.⁵

Historijske činjenice o teritoriji kojom je vladala porodica Pavlovića, nekropolu Crnač vežu za domen njihove vlasti nad župom Vrhbosnom i Tilavom, što upućuje na zaključak da se hronologija ove nekropole datira u period od sredine XIV do druge polovice XV stoljeća. Na što svakako ukazuje i natpis evidentiran na stećku, koji se prema dosadašnjim izlaganjima autora, koji su se bavili njegovom obradom, datira u period prve polovice XV stoljeća.⁶

2. Opis dobra

U široj zoni Sarajeva, uključujući i Ilidžu, evidentirano je u 22 naseljena mjesta 37

² Anđelić, Pavao. *Bobovac i Kraljeva Sutjeska (Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV vijeku)*. Sarajevo: «Veselin Masleša», 1973. str. 222.

³ Anđelić, Pavao. *Ibidem*. Sarajevo: «Veselin Masleša», 1973. str. 222. i 223.

⁴ Mušeta-Aščerić, Vesna. *Srednjovjekovna naselja na mjestu današnjeg Sarajeva u Prilozima istoriji Sarajeva*. Sarajevo: Radovi sa naučnog simpozijuma «Pola milenija Sarajeva» održanog od 19. do 21. marta 1993. godine. Institut za istoriju i Orijentalni institut, 1997. str. 36.

⁵ Mušeta-Aščerić, Vesna. *Sarajevo i njegova okolina u XV stoljeću, između zapada i istoka*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2005. str. 16–19. + Karta – *Župe sarajevskog područja u prvoj polovini XV stoljeća*.

⁶ Vego, Marko. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine IV*. Sarajevo: Izdanje Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1970, str.12, 13; Truhelka, Ćiro. *Sredovjekni natpis u Kotorcu*. Sarajevo: GZM 1896, str. 217, 218.

grobalja sa stećcima, među kojima je i groblje na lokalitetu Crnač sa 59 grobova sa stećcima (53 sanduka i 6 sljemenjaka).⁷

Lokalitet Crnač se nalazi na nadmorskoj visini od 520 m, geografskoj dužini 43° 48.385'N i geografskoj širini 18° 20.667'E.⁸ U literaturi se navodi da su na lokalitetu evidentirani ostaci rimskog građevinskog materijala, koji pripadaju nekoj rimskoj građevini.⁹

Prilikom snimanja groblja za potrebe pripreme ove odluke, površinski ostaci rimskog građevinskog materijala nisu evidentirani, međutim, u budućim istraživanjima navedene činjenice ne treba zanemariti. Područje nekropole je obraslo niskim raslinjem i trnjem, a stećci dijelom, ili u cijelosti, utonuli i obrasli mahovinom. U istočnom dijelu preko nekropole prolazi lokalni put – lijevi krak Aerodromske ulice.

Na nekropoli Crnač evidentirana su 54 groba sa stećcima,¹⁰ od toga 51 u obliku sanduka i 3 u obliku sljemenjaka. Grobovi su raspoređeni u tri skupine sa orijentacijom u pravcu zapad–istok i jugozapad–sjeveroistok. Na stećcima se ne nalaze ukrasi. Na krovnoj plohi sljemenjaka br. 6. nalazi urezan natpis na osnovu kojeg se vidi da tu; na svojoj plemenitoj zemlji, leži Bogččin sin kneza Stipka Ugarčića te da je natpis napisao Ugarak.

Stanje stećka

Stećak br. 1. – sanduk bez ukrasa, dijelom utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad – jugoistok,

- dimenzije stećka su: 230x122x42 cm,

Stećak br. 2. – sanduk, bez ukrasa, oštećen – dio stećka odlomljen, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 140x154x92 cm,

Stećak br. 3. – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 160x95x48 cm,

Stećak br. 4. – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 242x140x56 cm,

Stećak br. 5. – sanduk, bez ukrasa, prekriven humusom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 204x154x47 cm,

Stećak br. 6. – sljemenjak, bez ukrasa, ali sa natpisom, utonuo u visini krovnih ploha, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 248x138x62 cm,

Na krovnoj plohi sa jugoistočne strane nalazi se natpis koji u transliteraciji glasi:

⁷ Bešlagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: «Veselin Masleša», 1971. str. 173-177.

⁸ www.google-earth.com (11. oktobar 2012.)

⁹ Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom III, Sarajevo: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajev, 1988, str. 42.

¹⁰ U Arheološkom leksikonu i kod Š. Bešlagića spominje se broj od 59 stećaka; Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom III, 1988. str. 42; Bešlagić, Šefik. *Stećci*, 1971, str. 177.

1. † a se leži bogčīnъ kъneza stipka ugarъč]ića
2. sinъ na sьboŭoi zem-
Li na plemenitoi
3. družio žalite me
Mladъ si sega sbita
4. otidoňъ a edъnъ biňъ
U maike
5. a se pisa ugarakъ

U transkripciji natpis glasi: † A se leži Vogčīnъ (Bogčīnъ) kъneza (kneza) Stipka U[garъč]ića sinъ na sьvoŭoj (svojoj) zemlji na plemenitoj. Družino, žalite me! Mladъ si (sь) sega svita otidoňъ, a jedъnъ (jedanъ) biňъ u majke. A se pisa Ugarakъ.¹¹

Stećak br. 7. – sanduk, bez ukrasa, utonuo, oštećen i obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 188x150x46 cm,

Stećak br. 8. – sanduk, bez ukrasa, magnut na bočnu jugoistočnu stranu i utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 288x150x100 cm,

Stećak br. 9. – sanduk, bez ukrasa, dijelom utonuo, prekriven suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok

- dimenzije stećka su: 302x178x111 cm,

Stećak br. 10. – sanduk, bez ukrasa, dijelom utonuo, prekriven suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 245x162x55 cm,

Stećak br. 11. – sanduk bez ukrasa, prepolovljen, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije jugozapadnog fragmenta stećka su: 150x102x129 cm,

- dimenzije sjeveroistočnog fragmenta stećka su: 90x102x129 cm,

Stećak br. 12. – sanduk, bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 256x140x44 cm,

Stećak br. 13. – sljemenjak bez ukrasa, oštećen, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 156x70x74 cm,

Stećak br. 14. – sanduk bez ukrasa, nagnut na bočnu jugoistočnu stranu i utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad – sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 194x84x97 cm,

Stećak br. 15. – sljemenjak sa postoljem, bez ukrasa, utonuo u visini postolja, obrastao

¹¹ Vego, Marko. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine IV*. Sarajevo: Izdanje Zemaljskog muzeja Sarajevo, 1970, str. 13.

lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 204x92x122 cm,
- dimenzije postolja su: vidljiva širina 144 cm,

Stećak br. 16. – sanduk bez ukrasa, prevrnut na bočnu sjeverozapadnu stranu i vjerovatno pomjeren sa izvorne pozicije, prosijecanjem puta, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 222x118x97 cm,

Stećak br. 17. – sanduk bez ukrasa, utonuo, dio odlomljen sa čeonu jugozapadne strane, obrastao je lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 170x119x42 cm,

Stećak br. 18. – sanduk bez ukrasa, utonuo, dio koji je vidljiv obrastao je lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 170x92x12 cm,

Stećak br. 19. – sanduk bez ukrasa, zasut zemljom sa bočne sjeverozapadne strane, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 155x55x19 cm,

Stećak br. 20. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 160x108x22 cm,

Stećak br. 21. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 170x67x22 cm,

Stećak br. 22. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: dužina 137x68x22 cm,

Stećak br. 23. – sanduk bez ukrasa, utonuo, prekriven humusom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

Stećak br. 24. – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad – sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 198x98x35 cm,

Stećak br. 25. – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 218x118x47 cm,

Stećak br. 26. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 160x65x16 cm,

Stećak br. 27. – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom i utonuo, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 200x100x3 cm,

Stećak br. 28. – sanduk bez ukrasa prekriven humusom i utonuo, obrastao mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 168x78x18 cm,

Stećak br. 29. – sanduk bez ukrasa, prekriven trnjem, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 190x104x36 cm,

Stećak br. 30. – sanduk bez ukrasa, prekriven trnjem, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 160x50x50 cm,
- Stećak br. 31.** – sanduk bez ukrasa, prekriven trnjem i utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 110x86x45 cm,
- Stećak br. 32.** – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
- Stećak br. 33.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
- dimenzije stećka su: 203x80x20 cm,
- Stećak br. 34.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
- dimenzije stećka su: 200x77x40 cm,
- Stećak br. 35.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
- dimenzije stećka su: 190x95x13 cm,
- Stećak br. 36.** – sanduk bez ukrasa, nagnut na bočnu istočnu stranu, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjever–jug,
- dimenzije stećka su: 200x54x24 cm,
- Stećak br. 37.** – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 160x70x20 cm,
- Stećak br. 38.** – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 200x86x40 cm,
- Stećak br. 39.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom i suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 210x104x26 cm,
- Stećak br. 40.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom i suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad – istok,
- dimenzije stećka su: 210x97x36 cm,
- Stećak br. 41.** – sanduk bez ukrasa, prekriven humusom i suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 188x117x40 cm,
- Stećak br. 42.** – sanduk bez ukrasa, nagnut na bočnu južnu stranu, prekriven humusom i suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 236x130x45 cm,
- Stećak br. 43.** – sanduk bez ukrasa, nagnut na bočnu sjevernu stranu, prekriven humusom i suhim listom, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 215x80x80 cm,
- Stećak br. 44.** – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,
- dimenzije stećka su: 195x89x40 cm,
- Stećak br. 45.** – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,
- dimenzije stećka su: 177x80x55 cm,
- Stećak br. 46.** – sanduk bez ukrasa, prekriven zemljom i travom, vidljivi dio obrastao

lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 195x110x20 cm,

Stećak br. 47. – sanduk bez ukrasa, prekriven zemljom i travom, vidljivi dio obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 190x100x22 cm,

Stećak br. 48. – sanduk bez ukrasa, u cijelosti utonuo, orijentiran u sjeverozapad–jugoistok,

Stećak br. 49. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao travom mahovinom i lišajevima, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 175x70x5 cm,

Stećak br. 50. – sanduk bez ukrasa, dijelom prekriven nasutom zemljom, vidljivi dio obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: 234x170x5 cm,

Stećak br. 51. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu sjeverozapad–jugoistok,

- dimenzije stećka su: dužina 170x širina 75 cm,

Stećak br. 52. – sanduk bez ukrasa, utonuo, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu jugozapad–sjeveroistok,

- dimenzije stećka su: 120x60x5 cm,

Stećak br. 53. – sanduk, u cijelosti utonuo, obrastao travom, lišajevima i mahovinom,

Stećak br. 54. – sanduk bez ukrasa, obrastao lišajevima i mahovinom, orijentiran u pravcu zapad–istok,

- dimenzije stećka su: 180x96x46 cm,

3. **Dosadašnja zakonska zaštita**

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u spise o zaštiti dobra i utvrđeno je:

U Prostornom planu BiH do 2000. godine na području općine Ilidža kao spomenik III kategorije uvršteno je šest lokaliteta nekropola sa stećcima (332 stećka) bez preciznije identifikacije.¹²

U dopisu Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture broj; 07-40-4-5148-1/12 od 10.09.2012. godine, navedeno dobro je evidentirano pod nazivom:

- Crnač, Donji Kotorac, Ilidža, Sarjevo
Rimska građevina i srednjovjekovna nekropola na lokalitetu Crnač, u neposrednoj blizini starog aerodroma na Butmirskom polju, nalazi se nekropola sa 59 stećaka.
Kasni srednji vijek.
Rimska građevina, tj. njeni ostaci građevinskog materijala, locirani su na prostoru današnje nekropole stećaka.

Navedeno dobro nije bilo upisano u Registar spomenika kulture Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.

¹² Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija, prirodne i kulturno-historijske vrijednosti*, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakultet u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo, Sarajevo 1980. str. 51.

U dopisu Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Sarajevo broj: 1078/-1/12 od 18.10.2012. godine, Nekropola sa stećcima na lokalitetu Crnač ima pravni status spomenika kulture Rješenjem broj: VMA-495/77 od 29.08.1977. godine, donesenim od strane Gradskog zavoda za zaštitu i uređenje spomenika kulture Sarajevo.

Navedeno dobro je od strane Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa upisano u Listu evidentiranih i prethodno zaštićenih nepokretnih spomenika kulture i prirodne baštine Kantona Sarajevo, pod rednim brojem 9103036Z-5.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Istraživačke radove – evidentiranje stećaka – obavio je Šefik Bešlagić i objavio 1971. godine. Natpis je obradio Ć. Truhelka i objavio 1895, kao i M. Vego, te objavio 1970. godine.

Konzervatorsko – restauratorski radovi nisu preduzimani.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, 24. septembra i 03. oktobra 2012. godine, ustanovljeno je sljedeće:

- područje nekropole sa oživljavanjem vegetacije obrasta niskim raslinjem, trnjem i travom,
- ukupno je evidentirano 54 stećka raspoređenih u tri skupine, jedan dio je dijelom ili u cijelosti utonuo, prema konfiguraciji terena da se zaključiti da bi njihov broj mogao biti i veći,
- stećci su izloženi ubrzanom propadanju usljed nedostatka redovnog održavanja,
- na stećcima se nalaze biljni organizmi (lišajevi i mahovina) u većoj ili manjoj mjeri, koji razaraju strukturu kamena,
- utonule stećke nije bilo moguće tehnički obraditi,

6. Specifični rizici

- dezintegracija lokaliteta zbog dugogodišnjeg neodržavanja,
- nepovoljni utjecaji atmosferilija,
- samonikla vegetacija.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijumima:

A) Vremensko određenje

B) Istorijska vrijednost

C) Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade,
- ii. Kvalitet materijala,
- iii. Proporcije,
- v. Vrijednost detalja

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim periodima,

E) Simbolička vrijednost

ii. Sakralna vrijednost,

iii. Tradicionalna vrijednost,

v. Značaj za identitet skupine ljudi.

G) Izvornost

i. Oblik i dizajn

ii. Materijal i sadržaj

iii. Namjena i upotreba,

iv. Tradicija i tehnike,

v. Položaj i smještaj u prostoru,

Sastavni dio ove odluke su:

- Imovinsko-vlasnička dokumentacija
 - Dopis Republičke uprave za geodetske i imovinsko-pravne poslove Banja Luka, područna jedinica Istočna Ilidža broj: 21.63-952.1-1-208/2012 od 03.10.2012. godine kojim su Komisiji dostavljeni katastarski podaci; kopija katastarskog plana broj: I.d. Sarajevo–53, za k.č. 1839 (novi premjer), 154/1, 155 (stari premjer) i Izvod iz posjedovnog lista br. 661/2 K.O. Butmir, općina Istočna Ilidža.
 - Dopis Općinskog suda u Sarajevu, zemljišnoknjižni ured/kancelarija, broj: 065-0-Rz-11-4499 od 05.11.2012. godine kojim je Komisiji dostavljen z.k. izvadak broj 8051, za parcelu broj 154/1 i 155, k.o. SP Gornji Butmir.
- Dokumentacija o prethodnoj zaštiti dobra
 - Dopis Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta broj: 07-40-4-5148-1/12, od 10.09.2012. godine, kojim su Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika dostavljeni podaci o evidenciji i statusu prethodne zaštite *Nekropole sa stećcima na lokalitetu Crnač u Donjem Kotorcu, Ilidža, Sarajevo.*
 - Dopis Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, broj; 1078/-1/12 od 18.10.2012. godine, kojim su Komisiji dostavljeni podaci o pravnoj zaštiti, historijatu i značaju objekta, valorizaciji i stilskim karakteristikama objekta te fotodokumentacija
- Fotodokumentacija:
 - fotografije postojećeg stanja dobra snimljene su 24.09.2012. godine; fotografirao: historičar Zijad Halilović (fotografirano digitalnim fotoaparatom Canon EOS 450D);
- Tehnička dokumentacija:
 - Tehnički snimci postojećeg stanja dobra (skica nekropole, snimak spomenika); dana 24.09.2012. i 03.10.2012. godine mjerili i snimali: Zijad Halilović, saradnik za arheologiju i Milka Grujić, vanjski saradnik.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1896. Truhelka, Ćiro. *Sredovjekni natpis u Kotorcu*. Sarajevo: GZM 1896, str. 217, 218.
1970. Vego, Marko. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine IV* Sarajevo; Izdanje Zemaljskog muzeja, 1970. str. 12, 13.
1971. Bešliagić, Šefik. *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1971, str. 177.
1973. Anđelić, Pavao. *Bobovac i Kraljeva Sutjeska (Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV vijeku)*. Sarajevo: «Veselin Masleša», 1973. str. 222, 223.
1980. Grupa autora, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine, faza b – valorizacija, prirodne i kulturno-historijske vrijednosti, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakultet u Sarajevu i Urbanistički zavod za Bosnu i Hercegovinu Sarajevo*, Sarajevo 1980. str. 51.
1985. Skarić, Vladislav. *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*. Sarajevo: Izabrana djela, knj. I, 1985. str. 37-42.
1988. Arheološki leksikon, Tom III, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1988, str. 42.
1997. Mušeta-Aščerić, Vesna. *Srednjovjekovna naselja na mjestu današnjeg Sarajeva u Prilozima istoriji Sarajeva*. Sarajevo: Radovi sa naučnog simpozijuma «Pola milenija Sarajeva» održanog od 19. do 21. marta 1993. godine. Institut za istoriju i Orijentalni institut, 1997. str. 36.
2005. Mušeta-Aščerić, Vesna. *Sarajevo i njegova okolina u XV stoljeću, između zapad i istoka*, Sarajevo; Sarajevo Publishing, 2005, str. 16–19, + Karta – Župe sarajevskog područja u prvoj polovini XV stoljeća.

www.googleearth.com (11. oktobar 2012.)

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Zijad Halilović, profesor historije, saradnik za arheologiju
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika